

SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLERDE ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER

Cilt 1

EDİTÖRLER

DOÇ. DR. AYŞE ÇATALCALI CEYLAN

DR. FERHAT ÖZBAY

DR. ZAFER ÖZOMAY

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MUSTAFA BATUHAN KURT

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Editors • Doç. Dr. Ayşe Çatalcalı Ceylan

Dr. Ferhat Özbay

Dr. Zafer Özomay

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Batuhan Kurt

Birinci Basım / First Edition • © Şubat 2021

ISBN • 978-625-7342-57-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com



Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler

Editörler

DOÇ. DR. AYŞE ÇATALCALI CEYLAN

DR. FERHAT ÖZBAY

DR. ZAFER ÖZOMAY

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MUSTAFA BATUHAN KURT

Bölüm 12

GEÇ MODERN ÇAĞDA GÜNDELİK HAYAT

VE KAMUSAL KARŞILAŞMA: COVID-19

SALGINININ SOSYOLOJİSİ ÜZERİNE

BİR ANALİZ



Aykut AYKUTALP^{1}*

¹ * Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü. ORCID ID: 0000-0001-5991-0306

Giriş

Salgın hastalıklar etkileri bakımından gündelik hayatın olağan akışını bozan, insan eylemlerini ve toplumsal karşılaşmaları yeniden biçimlendiren özelliği nedeniyle toplumsalın işleyişini sekteye uğratan durumlardır. İnsanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde ortaya çıkan salgın hastalıklar ilahi bir cezayla, gizemle, korkuyla, şeytanilikle, delilikle ve yoksullukla ilişkili bir dizi metafor ya da mitle birlikte ele alınmıştır (Sontag: 2005). Modern toplumda ortaya çıkan salgın hastalıklar ise insan eylemlerinin sonucu olarak yaratılmış risklerle doğrudan ilişkilidir. Yaratılmış riskler zaman-mekan uzaklaşmasını olanaklı kılan ulaşım/iletişim ağlarının ve yerinden çıkarıcı mekanizmaların varlığı nedeniyle sadece belirli bir bölgeyle ya da yerle ilişkili olmaktan daha çok giderek tek bir dünyada yaşadığımızı göstermesi bağlamında küresel bir boyuta sahiptir. Küresel ölçekte risklerin artışı artık riskin sadece insan eylemlerinin bir sonucu olarak görülmeceğini, aynı zamanda insan eylemlerini şekillendiren kurucu bir unsura dönüştüğünü göstermektedir. COVID-19 nedeni küresel salgın koşulları da insan eylemlerini biçimlendirmesi bağlamında toplumsalın ve gündelik hayatın yeniden şekillenmesini beraberinde getirmektedir. Salgın; iş ve çalışma hayatından kamusal karşılaşmalara, eğitim ve sağlık hizmetlerinden insan ilişkilerine kadar tekrara dayalı bir dizi gündelik hayat pratiğinin değişmesine neden oldu. Salgının neden olduğu bu değişim insan eyleminin yapılaşması sonucunda mümkün hale gelen toplumsalın yeni bir kuruluşu olarak ele alınmalıdır. Çünkü toplumsal hayatı “yalnızca orada duran “toplum” olarak veya buradaki “bireyin” eseri olarak görmek yerine, aynı zamanda daha büyük kurumları yeniden üreten, insanların çeşitli uygulamaları ve süregiden faaliyet dizileri olarak” birey ve toplumun etkileşiminin bir ürünü olarak görmek gerekmektedir (Giddens & Pierson, 2001: 59-60). Salgın koşulları tam da tekrara dayalı insan eylemleri tarafından üretilen toplumun, değişen yeni koşullar altında meydana gelen yeni tekrara dayalı eylemler yoluyla yeniden kurulmasıdır.

Bu çalışma COVID-19 nedeni küresel salgın koşullarında gündelik hayatın ve insan eylemlerinin değişimi bağlamında toplumun yeni bir kuruluşunu analiz etmektedir. Bunu yaparken gündelik tartışmaların dışına çıkarak modern toplumun örgütlenme tarzını ve toplumsalın kuruluşunu merkeze alan sosyolojik bir perspektifle toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişimleri insan ilişkilerinin kırılğanlığını ve kamusal karşılaşmaların zaman-mekan boyutunda yapılaşmasını ele almaktadır. Salgın hastalığın yarattığı toplumsal değişim, insanların eylemlerini biçimlendiren koşulların değişimiyle doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan felaketleri ve özelde COVID-19 nedeni küresel salgın koşullarını hayatın olağan akışını ve insan ilişkilerinin yapılaşmasını olanaklı kılan

pratiklerin sekteye uğradığı bir süreç olarak görmek gerekir. Elbette bu süreç aynı zamanda yeni alışkanlıkların, gündelik hayat pratiklerinin ve insan ilişkilerinin yeniden kurulmasını beraberinde getirmektedir. Albert Camus'nun *Yabancı* romanında romanın kahramanı Meursault annesinin bakımevindeki ilk günlerinde gündelik düzenindeki değişimle birlikte yaşadığı üzüntüyü ve birkaç ay sonra bakımevinden alınırca yaşayacağı sıkıntıyı bir dizi alışkanlıklara bağlamaktaydı (Camus: 2020: 13). Benzer biçimde toplama kampı deneyimini gündelik hayatın yıkımı ve yeniden kurulması üzerinden ele alan Giddens da toplama kamplarıyla birlikte gündelik hayatın olağan akışının bozulması ile insanların kendi eylemleri üzerindeki özerkliğini kaybettiğine, yüksek derecede kaygının ortaya çıktığına ve bedensel güvenliğin ortadan kalktığına, toplumsal yaşamın öngörülebilir çerçevesinin bozulduğuna; buna karşın uzun süre kamp hayatını deneyimleyen ve hayatta kalmalarını olanaklı kılacak bir denetime sahip olabilenlerin otoriteyle bir tür kendini özdeşleştirme yoluyla “yeni toplumsallaşma” sürecine girdiklerine değinmektedir (Giddens: 1999: 110-112). Küresel salgın koşulları insanlar için başlangıçta gündelik hayatın yıkımı olarak görülürken, ilerleyen süreçte yeni koşullar altında gündelik hayatın yeniden inşasını beraberinde getirmiştir. Salgınla birlikte mekânsal farklılaşma üzerine kurulu gündelik ve toplumsal hayatın salgın sonrasında mekânsal olarak silikleştiğini; ev, okul, işyeri, eğlence gibi farklı mekanlardaki bir dizi faaliyetin, aynı zamanda iş zamanı, okul zamanı, eğlence zamanı, boş zaman gibi faaliyetlerin evin mekânsal sınırlarına hapsedildiğini söylemek mümkündür (Fuchs: 2020: 379). Salgın gündelik hayatın zamansal-mekansal boyutlarının yıkılışını göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla gündelik hayatın bu dönüşümü toplumsalın yeniden kuruluşu olarak görülmelidir. Çünkü gündelik hayatın işleyişi bireysel bir tutumun sonucu olarak değil aksine toplumun bir bütün olarak katılımıyla mümkün hale gelmektedir. Bu açıdan toplumun tamamının bireysel bir eylem biçimi olarak görmüş olduğu sosyal izolasyon ve karşılaşmaların sınırlandırılması, esasında toplumun tamamının ortak biçimde paylaştığı yeni bir zaman-mekan pratiğinin örgütlenmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışma COVID-19 salgınıyla birlikte gündelik hayat pratiklerinin değişimini hem toplumsalın kuruluşuna olanak sağlayan zaman-mekan boyutunda meydana gelen değişimlerle hem de kamusal alandaki karşılaşmaların değişen biçimleriyle birlikte ortaya çıkan yeni rutinler, yeni alışkanlıklar, yeni zaman-mekan pratikleri ve yeni kamusal karşılaşmalar bağlamında ele almaktadır.

I. Toplumsalın Kuruluşu ya da Gündelik Hayatın Rutinleşmesi

Toplumsalın kuruluşu bir dizi yapısal koşula bağlı olarak görülse de insan eylemleri tarafından şekillenmesi bağlamında failin pratikle-

riyle doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan toplumun kuruluşu birey ve toplum kavramlarının sınırını aşan toplumsal pratiklerin bir sonucu olarak görülmelidir. Gündelik hayatın örgütlenmesi tam da toplumsalın yeniden üretimini olanaklı kılan bir dizi eylemle mümkün hale gelmektedir. Gündelik kavramı toplumsal yaşamın belirli bir zaman-mekan ölçeğinde rutinleşmesi olarak gün gün gerçekleştirilen etkinliklerin tekrarlanabilir olması, aynı zamanda toplumsalın kendini tekrarlanabilirlikler üzerinden oluşturmasıdır (Giddens: 1999: 26). Gündelik hayat mekanik ve yeniden keşfedilen bir alan değildir; insan eylemleri tarafından biçimlendirilen, sınanan, biriktirilen, değerlendirilen ve deneyimlenen bir süreçtir (Şahin & Balta: 2001: 185-186). Bu yönüyle rutin, toplumsal etkinliğin bir dizi alışkanlıkla gündelik olarak tekrar edilmesini ve tekrar tarafından toplumsalın yeniden kurulmasını olanaklı kılmaktadır. Dolayısıyla rutin gündelik hayatın oluşumunda belirleyici bir öge konumundadır. Giddens'in de (2003: 9) belirttiği gibi "rutinleşme sosyal hayatta temel önemde bir olgudur; ancak tüm rutinler daima olumsal ve potansiyel olarak kırılğan icralardır". Rutinin olumsal ve kırılğan olma durumu bu açıdan sabit bir kategori olmadığını ve değişime açık olduğunu göstermektedir. Öyleyse hangi toplumsal durumlar rutinlerin farklı biçimler almasına neden olmaktadır? Özneler gündelik hayatın rutini içerisinde herhangi bir sorun çıkmadığı durumlarda rutinini koşullarını sorgulama gereği duymazlar. Bu da toplumsal düzenin kendini yeniden üretmesini olanaklı kılan bir dizi tekrara dayalı koşulların mevcudiyetini yaratır. Toplumsal sistem tam da bu tekrara dayalı kuralların rutinleşmesi ya da düzenliliği sayesinde yapılaşır.

Giddens'a göre insanlar toplumsal etkinlikler içerisinde eylemlerini kısmen usa vurarak inşa etmektedir. Eylemlerini inşa ederken neden böyle yaptıklarını ve neden başka türlü eylemde bulunmadıklarını belirleyen esas unsur pratik bilinçle ilgilidir. Pratik bilinçten kasıt "yapanların toplum yaşamı bağlamlarında nasıl "yürünüp gidileceğini" üstü kapalı olarak bildikleri, ne ki bunları açık bir biçimde, usavurmaya dayalı olarak dile getiremedikleri her şeyden oluşur" (Giddens: 1999: 25). Rutin bu açıdan tekrara dayalı alışkanlıklarla ve pratik bilinçle ilişkili olarak toplumsal etkinliğin temel bir unsuru olarak görülmektedir. Rutin, günlük etkinliklerin tekrara dayalı olması nedeniyle bir taraftan kişiliğin sürekliliğine diğer taraftan da toplumun ve toplumsal kurumların yeniden üretimine neden olur (Giddens: 1999: 25). Buna karşın rutin yapısının bozulduğu olağanüstü durumlar günlük yaşamın alışkanlıklarının yıkılmasına ve kişiliğin yeni koşullar nedeniyle değişmesine neden olmaktadır. Olağanüstü koşullar insanların gündelik hayatının olağan koşullarını yıkıma uğrattığından insan eylemlerinin özerkliğini bütünüyle yok etmekte ve varlıksal kaygının ortaya çıkmasına neden olmak-

tadır (Giddens: 1999: 110-112).

Rutinleşme; güven ve varlıksal güvenlik durumuyla doğrudan ilişkilidir. Giddens *Modernliğin Sonuçları* eserinde modern toplumda güven ve risk kavramlarını tartışmaktadır. Güven aynı zamanda riskle birlikte düşünülmelidir. Giddens'a (2004: 16) göre içinde bulunduğumuz toplum diğer bütün toplum tiplerinden farklı olarak hem insan yaşamını güvenli kılacak bir iyimserlik olarak hem de risklerin artışına neden olan tehlikelerin varlığı bağlamında iki yönlüdür. Modern toplum bu yönüyle gergin ve tehlikeleri içeren bir yapıya sahiptir. Modern toplumda güven insanın ve sistemin belirli durumlar karşısında nasıl davranacağına duyulan itimatla doğrudan ilişkilidir. Risk ise geçmişe değil geleceğe ilişkin durumlarla ilgilidir (Giddens & Pierson, 2001: 90). Modern toplumda risk tanrının ya da doğaüstü güçlerin müdahalesinden daha çok insan eylemlerinin sonuçlarından kaynaklanmaktadır (Giddens, 2004: 37). Bu yönüyle modern toplumlar hem güven hem de risk bağlamında mekana bağımlı olmaktan çıkmıştır. Başka bir ifadeyle modern öncesi toplumlarda insanların yüz yüze karşılaşmaları ve aynı mekanı paylaşmaları nedeniyle güven ve risk aynı zamanda belirli bir alanla sınırlı olgulardır. Modern dünyada ise güven ve risk mekandan bağımsız olgular olarak kürenin farklı bölgelerindeki herhangi bir olayın kürenin farklı bölgelerindeki insanları etkilemesi bağlamında yerden bağımsız olgulara dönüşmüşlerdir. Küresel iklim değişikliği, nükleer tehlikeler ya da salgın hastalıklar gibi imal edilmiş riskler belirli bir yere özgü olmaktan çıkmış küresel bir boyut kazanmıştır (Giddens: 2000a: 40). Salgın hastalıkların küresel bir boyut kazanmasındaki en önemli dönüşüm modernliğin yerinde çıkarıcı mekanizmaların gelişimiyle zaman-mekan uzaklaşmasını olanaklı koşulların ortaya çıkmış olmasıdır (Giddens, 2004: 27-28). Örneğin, 16. yüzyıldaki sömürgecilik pratiğine kadar Amerika kıtası Avrupalı kolonistlerin taşıdığı birçok hastalıktan haberdar değildi; insan ilişkilerini sınırlandıran mekânsal mesafelerin aşılmasını sağlayan ulaşım araçlarının gelişmesi hastalıkların belirli bir bölgeyle sınırlı olma durumunu ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla modern toplum en başından itibaren uzak mesafeler boyunca insan akışkanlığını olanaklı kılan yerinden çıkarıcı mekanizmalarla küresel bir boyuta sahiptir. Ulaşım ve iletişim araçlarının, ekonomik ve çalışma hayatının, küresel finansal ağların ve kültürün küresel ölçekte örgütlenmesi modern toplumun yerinde çıkarıcı mekanizmalarının küresel yönüne işaret etmektedir. Bu açıdan küreselleşme gitgide “tek bir dünyada” (Giddens, 2012: 84) yaşadığımızı gösteren, küresel karşılıklı bağımlılığını içeren bir olgu olarak salgın hastalıkların yerle/mekanla olan bağlantısını koparmıştır. Salgının küresel boyutu düşünüldüğünde gündelik hayatın örgütlenmesi ve yeni rutinin inşa edilmesi de küresel ölçekte inşa edilen yeni bir top-

lumsal duruma göndermede bulunmaktadır. Çünkü insanlar olağanüstü koşullar içerisinde olsalar bile onların varlıksal güvenliğini olanaklı kılan durumların oluşması halinde “yeniden toplumsallaşma” sürecini inşa ederler.

II. Toplumsalın Yeniden İnşası ve Kamusal Alanda Karşılaşmaların Dönüşümü

Toplumsal yaşam faillerin diğerleriyle ve nesnelere olan rutin ilişkileri bağlamında hem fırsat verici hem de kısıtlayıcı bir dizi kurallar tarafından biçimlendirilmektedir. Bu yönüyle bireyler toplum içerisinde birbirleriyle girmiş olduğu ilişkilerde bir dizi kuralı gözeterek hareket ederler. Goffman’a (2019: 11) göre “çeşitli saiklere riayet eden ve çeşitli şekillerde işlev gören bu fiili davranış kalıpları ve temel kurallara ilişkin rutinlerin hepsi, beraberce “toplumsal düzen” dediğimiz şeyi” meydana getirmektedir. Toplumsal düzen doğal ve değişmez bir durum olarak değil tam da bireylerin pratiklerinin sonucunda ortaya çıkan rutinin sınırları tarafından belirlenir. Buna karşın bütün toplumlar iyi ya da kötü bir dizi toplumsal kurallar olmaksızın var olamazlar. Toplumsal kurallar her ne kadar ihlalleri de içerseler toplumsal düzen için elzem olarak görülürler. Küresel salgın tam da Goffman’ın çerçevesini çizdiği bağlamıyla toplumsal düzenin kurallarının eski alışkanlıklarının bir kısmının terk edilmesine ya da belirli kısıtlar altında gerçekleşmesine neden olan bir süreci beraberinde getirmiştir. Toplumsal düzen kamusal karşılaşmaları olanaklı kılan rutinlerin değişmesi bağlamında bir değişimle karşı karşıya kalmaktadır. Elbette rutindeki her değişim zorunlu olarak onun yerini alacak başka rutinlerin ortaya çıkmasını gerektirir. Bu süreci “yeni normal” kavramıyla açıklayanların üstü örtük biçimde değindiği esas durum, eski rutinlerin ve toplumsal düzenin yerini yeni kurallarla örülmüş rutinlerin almasıdır (Karakaş, 2020). Bu açıdan yeni normal bir taraftan insan pratiklerinin yapılaşması bağlamında toplumsal sistemlerin yeni rutinlerine göndermede bulunurken diğer taraftan insanların eylemlerini inşa ettiği yeni zaman-mekan pratiklerine göndermede bulunmaktadır.

Goffman toplumsal düzenle bir arada düşünülecek kamusal düzen kavramını tartışmaya sokarak yüz yüze etkileşimlerin olduğu kadar kişiler arasında doğrudan teması gerektirmeyen durumların da belirli kurallar tarafından yönetildiğini ele almaktadır. Kamusal mekanlar herkesin girişine açık olması bağlamında açık bir sosyal uzam olmakla birlikte özel mekanlar ise sadece üye ya da davetlilerin girebildiği alanlardır (Goffman, 2020: 16). Özel mekanlar bu açıdan belirli giriş kurallarına tabii olduğundan kamusal mekanlardan ayrılırlar. Goffman (2020: 17-18) özel mekanlardaki kısıtlamalara benzer biçimlerin bazı durumlarda belirli grupların parklardan dışlanması, sıkıyönetim zamanlarında sokağa çıkma yasakları, küçük yaştakilerin ebeveynleri olmaksızın sokağa çık-

masının meşru görülmemesi ya da öğrenci yurtlarında belirli saatlerin dışında dışarı çıkmanın yasaklanması gibi bir dizi kurallarla birlikte kamusal mekanlarda da mümkün olduğuna değinmektedir. COVID-19 salgınıyla beraber kamusal düzenin korunması gerekçe gösterilerek kamusal mekanların sınırlandırıldığı ve insan akışına kapatıldığı yeni kurallar uygulamaya konulmuştur. Sadece kamusal mekanlar değil aynı zamanda özel mekanlardaki etkinliklerin kamu düzenini tehdit edecek bir boyuta varacağı varsayımı da özel mekanların nasıl kullanılacağına ilişkin üstü örtük yeni tip kuralların oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Özel mekanlardaki davet, toplanma, sosyalleşme ve eğlencenin kimlerle ya da nasıl yapılacağı konusu kamu düzeni gerekçesiyle özel alana bir tür müdahale biçimine dönüşmektedir. Bu yönüyle salgınla birlikte kamusal karşılaşmaların sınırlandırılması, özel alanın kurallarının tekrar düzenlenmesi gibi bir dizi eylemin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kamusal ve özel mekanlardaki karşılaşmaların kurallarını yeniden biçimlendirmek yeni toplumsal normların ve rutinlerin üretilmesi bağlamında yeni bir toplumsallaşma biçiminin inşası anlamına gelmektedir.

Gündelik yaşamın rutini içinde insanlar birbirleriyle fiziksel olarak bir arada bulunurlar. İnsanların aynı mekan içerisinde karşılaşmaları aynı zamanda bedenseldir. Karşılaşmaların örgütlenmesi Spinozacı anlamda olumlu ve olumsuz niteliklere sahiptir. Bedensel karşılaşmaların üreticiliği bu anlamıyla duyguların oluşumunda esastır. Aynı zamanda yüz ve jestler ve bedensel ifadeler yaşamsal güvenin oluşumunda merkezidir. Karşılaşmış olduğunuz kişinin yüzü ya da jestleri onun güvenilir bir kişi olup olmadığını anlatan toplumsal bir dizi yargıyla güçlendirilmiştir. Giddens'in (1999: 115-116) da ele aldığı gibi yüz "yalnızca konuşmanın en yakın kökeni değil, aynı zamanda üzerine deneyimin karmaşıklığının, duyguların ve istemelerin yazıldığı bir beden alanıdır" ve bireylerin karşılaşmalarının biçimini belirler. Judith Butler'da *Kırılğan Hayat* kitabında Levinas'a atıfla yüz mefhumunu tartışırken ötekine ait olan yüzün istemediğimiz ve reddetme hakkımız olmayan ahlaki iddiaları içerdiğini ve ötekini öldürmeyeceksin buyruğunu salık verdiğini tartışır (Butler, 2005: 134). COVID-19 nedenli küresel salgın koşulları toplumsal alandan yüzün çıkarılmasına ya da saklanmasına neden olduğundan karşılaşmaların olumludan olumsuza geçişini olanaklı kılan bir dizi etkiye neden oldu. Yüzün kamusal gösteriminin ortadan kalması yani saklanması, korunması gereken bir beden alanı olarak yeniden anlamlandırılması; insanların yüz yüze karşılaşmalardan kaçınması ya da kamusal alanlarda birbirine sırtını dönmesi karşılaşmaların olumludan olumsuza geçişinin birer biçimleridir. Dolayısıyla kamusal karşılaşmaların bir kaygı unsuru haline gelmesi, insansızlaşmanın bir talebe ve beklentiye dönüşmesine neden olmuştur. Karşılaşmaların sorunlu bir

karşılaşma ya da neredeyse düşmanla karşılaşma biçiminde şekillenmesi Goffman'ın uygar kayıtsızlık olarak tarif ettiği gündelik etkileşimin yıkımına neden olmuştur. Goffman'ın uygar kayıtsızlığı; “başkalarını dikkate almamakla aynı şey değildir. Her birey, öteki insanın farkında olduğunu gösterir ancak çok teklifsiz görünebilecek herhangi bir jestten kaçınır. Uygar kayıtsızlık, bizim az çok otomatik olarak gerçekleştirdiğimiz bir şeydir; ancak etkin bir biçimde ve kimi zaman yabancılar arasında korkmadan yürütülmesi gereken toplum yaşamının var olmasında temel bir öneme sahiptir” (Giddens: 2012: 167). Salgın ile birlikte insanlar sokakta, kaldırımında ya da kamusal alanın farklı alanlarında karşılaştığı kişilerle göz göze gelmekten, onun varlığının farkına varmaktan dahi imtina etmektedir. Goffman'ın (2020: 105) da belirttiği gibi “etrafındakilere yabancılaşmak için geçerli sebepleri olduğunu düşünen birisi bunu bir tür “bakış anormalliği” ile özellikle de gözlerini başka çevirerek ifade edecektir”. Göz göze gelmek ötekinin hasta bedenine temas etmek kadar kaygı verici bir durum olarak görülmektedir. Elbette yüzün belli bir kısmının maske ile kapatılmasına yönelik resmi kararlar, sokak ya da alışverişte maskenin zorunlu hale gelmesi kimle karşılaştığınız konusundaki belirsizliği berberinde getirmiştir. Bu belirsizlik hali ise karşılaşmaların kaygılı bir karşılaşma olmasına neden olmuştur.

Küresel salgının yarattığı kaygı toplumsalın ikili bir biçimde yeniden parçalanmasına neden oldu. Toplumsalın parçalanması gündelik hayatta kullanılan dilin sınırları içerisinde anlam kazanmaktadır. Çünkü dil “bir yapıya, bir biçime sahiptir; ama yapı görünür değildir ve ancak insanların onu kullanmasıyla ve yine insanların gündelik hayatta yaptıkları şeylerin bir kısmını fiilen biçimlendirerek “mevcut” olmaktadır” (Giddens & Pierson, 2001: 60). Küresel salgınla birlikte kullanılan dil gündelik hayatta olduğu kadar kamusal alanda da insan ilişkilerinin dönüşümünü biçimlendiren önemli bir yere sahiptir. Salgınla birlikte karşımıza çıkan en önemli dilsel kullanım hasta ve hasta olmayan arasında kurulan esaslı ayrımdır. Öyleyse hasta olan kimdir? Hasta olanı ayırt edebileceğimiz izler var mıdır?. Hastalığın ya da sağlıklı olmanın sınıfsal bir görüngüsü var mıdır? Goffman'ın *Damga* adlı çalışması normal ve damgalı bireyler arasında toplumsal karşılaşma ve gündelik hayatın örgütlenmesi bağlamında ne türden ayrımlar yapıldığını ele almaktadır. Goffman (2014: 24) Antik Yunan'da damga kavramının kullanımının kişinin ahlaki düşüklüğünün, olağan dışı ve kötü biri olma durumunun bedenine kazınan bir işaretle ilişkili olduğunun ve kişinin köle, suçlu ya da hain olduğunun belirlenmesine yaradığını belirtmektedir. Damga kavramı Hristiyan döneminde ise iki anlam kazanmıştır. İlki cildin üzerinde tomurcuk benzeri yaralara sahip olan kişinin tanrının merhametinin bedendeki izleri olarak görülmesi; ikincisi fiziki bozuklukların

bedendeki görünümleridir. Modern dönemde ise damga bedensel bir işarete gönderme yapmaktan daha çok gözden düşmenin doğrudan kendisidir (Goffman: 2014: 27). Modern toplumda karşılaşmaların gayrişahsi ve formel bir niteliğe sahip olması nedeniyle karşılaşılan kişinin kim olduğuna ilişkin önyargılara ya da önsel bir dizi tanımlama prosedürüne sahibizdir. Önyargı kişi hakkındaki bilgilerin değişimiyle bile ortadan kalkmayabilir. Toplumda dışsal bir yere sahip olan yabancı figürü toplumsal yaşam içerisinde kötü, tehlikeli, zayıf ya da uzak durulması gereken sosyal bir fenomendir. Yabancı aynı zamanda sağlıklı olmayan, lekeli, sakat vb. damgalara sahip bir figürdür. Goffman damganın bir sıfat olmaktan daha çok bir tür ilişki biçimi olduğuna ve normal olanlar ile damgalı olanlar arasındaki ayrımı güçlendirdiğine vurgu yapar. Bu nedenle COVID-19 salgının başladığı ilk günlerde hastalığa yakalananların bu durumu herkesten sır gibi saklaması tam da damgalanma korkusuyla baş etmek için geliştirilmiş bir strateji olarak düşünülebilir. Çünkü damgalı olmak istenilen bir şey değildir. O nedenle bireyler kendisinden beklenen toplumsal talepleri yerine getirdiğini ve normal olduklarını varsayar ve tam da bu nedenle normale normal olmayanlar arasındaki ayrım bulanıklaşır (Goffman, 2014: 33). Goffman'ın damga ile ilgili yaklaşımının işlediği alan onun karma temaslar olarak adlandırdığı normal ile damgalı olanların rastlantısal ya da bilinçli fiziksel karşılaşma durumlarıdır. Damgalı insanlar temas kurulmaması ve kaçılması gerekenlerdir. Damgalı birey karma temaslar içinde kendisinin bir gözetim ve denetim altında tutulduğunu düşünme eğilimindedir ve ötekilerin kendi hakkında ne düşündüğünü bilmediği bir hisse kapılır (Goffman: 2014: 43). Karma sosyal ortamlar tekinsiz etkileşimlerin geliştiği alanlar haline dönüşebilir. Karşılaşmaların her zaman olumlu olmadığı varsayıldığında karşılaştığımız kişileri kategorik olarak sınıflandırabileceğimiz çeşitli kişi tipleri vardır. Dolayısıyla karşıımızdaki görünümü bizim onun kişiliğinde canlandıracağımız bir dizi kavramla doludur. Karşılaştığımız kişileri büyük oranda görünüşleri ve tavırları nedeniyle daha önce karşılaştığımız benzer kişiler üzerinden ele alırız (Goffman, 2018: 15). Bu açıdan kamusal alanda karşılaştığımız kişiler kafamızda ya da sosyal dünyamızda devşirdiğimiz çeşitli tiplerle ve ona atfedilmiş bir dizi özellikle beraber inşa ederiz (Goffman, 2014: 48). COVID-19 salgını kamusal alandaki karşılaşmaların sınırlı bir örgütlenmesine neden olmakla birlikte bu sınırlılığa rağmen insanlar başka bireylerle karşılaşmaları durumunda kendisi dışındaki herkesi kodlamıştır. Kendisi sağlıklı ve normalin sınırlarında tarif edilirken diğerleri ise hasta ve damgalı bireye dönüşmüştür. Örneğin; yabancılar ya da göçmenler hastalığın taşıyıcıları ya da yoksullar bir tür virüslü bireylere dönüşmektedir. Bu açıdan karma sosyal ortamlardaki karşılaşmalarda etrafımızı saran insanları tam da Goffman'ın belirttiği gibi çeşitli kişi

tipleri üzerinden hasta ya da sağlıklı diye kodladığımız, kiminle iletişim kurulacağı ya da kimin yanından hızlıca geçileceği gibi sosyal mekanı ürettiğimiz durumlar söz konusudur. Kimse iyi ya da temiz giyinimli, orta sınıf bir kişinin hasta olabileceğini düşünmezken, kötü ya da kirli elbiselere, esmer bir ten rengine ya da çekik bir göze sahip kişilerin hasta olduğu varsayılmaktadır. Bu açıdan salgınla birlikte çoğu zaman normal olanın sınırları estetik açıdan güzel, ahlaki açıdan iyi ve ekonomik olarak zengin olanla kodlanırken, normal olmayan ise ırksal ya da etnik açıdan sorunlu (göçmen ve yabancı da olabilir) ve sınıfsal açıdan aşağı olanla özdeşleştirilmiştir.

Salgınla birlikte kamusal karşılaşmalar büyük oranda Georg Simmel'in ünlü toplumsal tipolojisi yabancıyla karşılaşmalar biçimini almıştır. Simmel'in yabancısı temelde toplumun dışında ve topluma uzak bir kişi değildir. Aksine bir arada bulunmaya dayalı özelliği nedeniyle aynı mekanı paylaşan bir figürdür. Simmel'e (2009: 149) göre yabancı "en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır". Yabancı toplum içinde var olan ama toplumun bir parçası olmayan, grubun bir unsuru ama aynı zamanda grubun dışında ve grupla karşı karşıya gelmeyi içeren bir figürdür (Simmel, 2009: 149). Modern toplumun temel özelliği kent yaşamı içerisinde farklı türden, yaşam tarzından, inanç ve felsefi gelenekten beslenen birçok insanı bir araya getirmiş olmasıdır. David Harvey'in (2013: 117) tanımladığı gibi "şehir her türden ve sınıftan insanın -her ne kadar gönülsüzce ve agonistik bir biçimde de olsa- yan yana gelerek durmadan değişen, gelip geçici, ama yine de müşterek bir yaşantıyı ürettiği bir mekandır". Kent yaşamının büyüklüğü farklı birçok kişinin bir araya gelmesini olanaklı kılmasına rağmen kent yüz yüze karşılaşmaların ve tanışıklığın en az sayıda olduğu bir yerdir. Kent içerisinde insanlar sınırlı bir insan çevresiyle ilişki kurarlar. Salgın koşulları kentin kamusal alanlarında meydana gelen karşılaşmaların bir tür yabancıyla karşılaşma alanına dönüşmesine neden olmuştur. Kamusal alanda müşterek bir yaşamı kurduğumuz herkes Simmel'in bahsettiği anlamda yabancıya dönüşmüştür. Alışveriş için markete gittiğinizde ya da kaldırımında yürüdüğünüzde herkes hastalığı taşıyan yabancılara dönüşmektedir. Çünkü yüz yüze karşılaşmalarla ve tanışıklıklarla kurulmuş ilişkilerdeki kişilerin -aile, akraba, yakın arkadaş gibi- sağlıklı, onun dışında kalan herkesin ise hastalıklı olacağı düşünülmekte ve yabancıların potansiyel olarak hastalığa sahip olduğu varsayılmaktadır.

III. Toplumsal Zaman-Mekan Örgütlenmesinin Dönüşümü

Gündelik hayatın örgütlenmesi en temelde zaman ve mekanın örgütlenmesi bağlamında anlam kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal davranışların kökeninde zamansallık kadar mekansallık da ku-

rucu bir yöne sahiptir. Gündelik hayatın akışı içerisinde insanlar farklı zamanlar ve mekanlar arasında hareket etmektedir. Bu açıdan zaman ve mekan insan varoluşunun temelini oluşturan merkezi bir yere sahiptir (Harvey, 2010: 227). Zaman-mekan doğal kategoriler değildir. Bir dizi aktör ya da topluluklar zaman ve mekan ölçeğinde yeniden ürettiği ilişkiler örüntüleri bağlamında toplumsal sistemleri meydana getirirler (Giddens, 2000b: 27). Modern toplumda zamanın örgütlenmesi temelde saat zamanının icadıyla mümkün olmuştur. Saat çizelgelerinin oluşturulması -okul saati, tren saati, çalışma saati, yemek saati, dinlenme saati- zamanı kendi içerisinde kategorik olarak farklı anlara bölmüştür. Modern öncesi toplumlar ise döngüsel ya da çevrimsel zaman anlayışını toplumsal ve gündelik hayatın örgütlenmesinde merkeze almıştır. Zamanın örgütlenmesi gibi modern toplumda mekanın örgütlenmesi de bir dizi toplumsal pratiğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapitalist fabrika tam da ev ile iş, yeniden üretim mekanı ile üretim mekanı arasındaki farklılaşmayı olanaklı kılan ve mekanın örgütlenmesinde kapitalist rasyonelliği ortaya çıkaran önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu açıdan bütün toplumsal sistemler kendilerine has zaman-mekan örgütlenmesi bağlamında aktörlerin gündelik hayatın akışı içerisinde bir dizi düzenli etkinlikleri yoluyla meydana gelirler. Giddens'in (2000b: 41) da belirttiği gibi "tüm toplumlarda, günlük etkinliğin bir yoğunluğu bireylerin zaman-alan içindeki belirli "istasyonlar" arasında yer değiştirdikleri alışkanlığa dayalı pratiklerden oluşur". İstasyonlar insanların sadece farklı mekanlar arasında yer değiştirmelerine değil, aynı zamanda gündelik hayatın akışı içerisinde evler, caddeler gibi bireyler arasındaki karşılaşmaları/etkileşimleri inşa eden zaman-mekan konumlarının oluşmasına da neden olmaktadır (Giddens, 1999: 164). Toplumsal karşılaşmalar farklı istasyonlar arasında meydana gelmiş olsa da belirli kısıtlara tabi olabilirler. Hägerstrand'ın zaman coğrafyası yaklaşımı zaman-mekandaki karşılaşmaların bir dizi kısıtlar altında meydana geldiğine dikkat çekmektedir. Hägerstrand'a (1970: 11-12) göre bireylerin günlük yaşamın zaman-mekan boyutunda karşılaşmaları kapasite kısıtları, birliktelik kısıtları, otorite kısıtları olmak üzere üç kısıt altında meydana gelmektedir. Kapasite kısıtları, insanın biyolojik yapısı gereği yeme, içme, uyuma gibi faaliyetlerini gerçekleştirmesi için gerekli olan zamanın ya da insanın bir yerden bir yere gitmesini olanaklı kılan araçlar nedeniyle bireylerin etkinliklerinin kısıtlanmasıdır. Birliktelik kısıtları bireylerin zaman-mekan yollarının kesişmesi ya da kesişmemesi nedeniyle karşı karşıya kaldıkları kısıtlardır. Otorite kısıtları ise bireylerin eylemlerini sınırlandıran kurallar, yasalar gibi kısıtları içermektedir. Giddens Hägerstrand'ı, bireylerin eylemlerini biçimlendiren kısıtların bir taraftan yapı-özne arasındaki etkileşimi görmediği diğer taraftan istasyonları verili olarak kabul ettiği ve zaman-mekandaki hareketlerin sadece kı-

sıtlar üzerinden anlaşılamayacağı ve bu kısıtların aynı zamanda eyleme olanak sağlayan bir boyuta sahip olduğu bağlamında eleştirmektedir (Giddens, 1999: 170). Her ne kadar insan eylemlerini sınırlandıran kısıtlayıcı unsurlar söz konusu olsa da zaman-mekandaki karşılaşmaların örgütlenmesi toplumsal ve gündelik hayatın kurucu unsurudur. Bu bağlamda rutin gündelik hayat bir dizi farklı “etkinlik öbekleri” içerisinde bireylerin toplumsal karşılaşmalarının binalar, sokaklar, kurumlar gibi farklı istasyonlar içerisinde yollarının kesişmesiyle mümkün hale gelmektedir. Giddens (1999: 171) Hägerstrand’ın istasyonlar olarak ele aldığı insan karşılaşmalarının durdurulduğu ya da azaltıldığı durak yerlerinin sadece fiziksel bir boyutu ifade etmediği aynı zamanda insan eylemlerinin anlamlı bir içeriğinin oluşmasına katkı sağlayan bir boyuta sahip olduğu iddiasındadır. Bu sebeple etkileşim ortamlarının oluşmasına olanak sağlayan “lokal” kavramını önermektedir. Lokaller insanlar arasındaki etkileşimin oluşmasına olanak sağlayan bir boyuta sahiptir. Bu açıdan lokaller sabit fiziksel yapılar ya da mimari biçimler değildir. İnsan etkinliklerinin oluşmasında temel olduğu kadar insan eylemleri tarafından yeniden biçimlendirilirler. Örneğin bir sokak ancak insanlar üzerinde yürümeye başladığı andan itibaren fiziksel bir yapı olmaktan çıkıp gerçek anlamda sokak haline gelmektedir. Lokaller aynı zamanda bir dizi etkileşimin ortaya çıkmasını olanaklı kılması bağlamında bölgeselleşmişlerdir. Ev insan etkileşimleri için bir lokal olarak görülebileceği gibi evin odaları ise farklı zaman-mekan pratiğini olanaklı kılması bağlamında bölgeselleşmiştir (Giddens, 1999: 172).

Küresel salgın koşullarında kamusal alanda insan ilişkilerinin ve toplu yaşamın yeniden düzenlenmesi gerekliliği zaman ve mekan boyutunda radikal bir değişimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gündelik hayatın rutininde meydana gelen değişimlerle birlikte zaman-mekan ölçeğinde insan karşılaşmalarını olanaklı kılan istasyonlar arasındaki yer değiştirmeler belirli kısıtlar altında meydana gelmiştir. Örneğin; Hägerstrand’ın otorite kısıtları olarak ifade ettiği yasal kısıtlar merkeze alınarak insan akışının sınırlandırılması amaçlanmıştır. Kamusal alan herkesin katılımına açık bir sosyal uzam olmasına karşın salgınla birlikte belirli bir yaş aralığının bu alandan dışlanması, bazı caddelerin araç trafiğine kapatılması, AVM, kafe, eğlence gibi toplu mekanların çalışma saatlerinde yapılan düzenlemelerle yasal kısıtlar üzerinden bireylerin hareketliliği yeniden düzenlenmiş, bir yerden bir yere gitmeyi olanaklı kılan araçların çeşitli kurallara tabi olması üzerinden bireylerin kapasiteleri sınırlandırılmıştır. İnsan akışını kısıtlayan bir dizi uygulama toplu yaşamın zaman-mekan boyutunda yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. İnsanların gerçek zaman-mekanda karşılaşmaları sınırlandırılmakla birlikte uzaktan eğitim, konferans, çalışma gibi pratiklerle

insanların sanal mekanlarda karşılaşmaları mümkün hale gelmiştir. Zaman-mekanın örgütlenmesi bağlamında önemli bir değişim ise ev ile iş, okul gibi mekanların iç içe geçmiş olmasıdır. Ev insanların günlük faaliyetlerinde buldukları bir istasyon olmaktan çıkmış diğer istasyonları içerisinde bulduran bir istasyona dönüşmüştür. Salgın ile birlikte iş, eğlence, eğitim, kamusal/özel alan gibi toplumsal karşılaşmalar evin mekansallığında yeniden örgütlenmiş, boş zaman, çalışma zamanı, eğlence zamanı gibi farklı istasyonlar içerisinde meydana gelen pratikler aynı mekanda birleşmiştir. Bu radikal değişimle birlikte eskiden belirli veya sınırlı pratiklerin gerçekleşmesine olanak sağlayan mekânsal ayrımlar ortadan kalkmakta; belirli bir mekana özgü olduğu varsayılan pratikler bulanıklaşmaktadır. Evin, eskiden olduğundan farklı olarak, farklı istasyonlarda gerçekleştirilen pratiklerin ve karşılaşmaların ortak mekanı haline gelmesi; artık evin sadece ev olmaktan öteye kentsel ve toplumsal karşılaşmaların gündelik akışının yeniden üretildiği bir mekana dönüştüğünü göstermektedir. Evin merkezileşmesinde önemli diğer bir olgu salgınla birlikte sosyal mesafenin sağlanacağı güvenli ve steril bir alan olarak görülmüş olmasıdır (Furedi, 2020: 397). Elbette burada kast ettiğimiz ev gibi sınırlı bir uzamın bütün toplumsal ilişkilerin ve gündelik hayat pratiklerinin örgütlendiği evrensel bir merkez haline gelmiş olması değildir. Aksine salgın koşulları her ne kadar “ev merkezli” bir gündelik hayat akışı ortaya çıkarmış olsa da işyerleri, okullar, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri, sokaklar, parklar gibi toplumsalın zaman-mekanda inşa edilmesini olanaklı kılan farklı istasyonlar hali hazırda mevcudiyetini koruyacaktır. Vurgulanmak istenen salgınla birlikte evin istasyonlar arasında hareket edilen tekil bir istasyon olmaktan çıkarak diğer istasyonlarda gerçekleştirilen pratiklerin tek bir mekanda toplandığı yer haline gelmiş olmasıdır. Toplumsal zaman-mekanda meydana gelen radikal değişimler bir taraftan öznelerin pratiklerinin bir dönüşümü diğer taraftan insan eylemleri tarafından biçimlendirilen yapısal koşulların değişimiyle birlikte yeni bir toplumsallığın ve yeni toplumun ortaya çıkışının bir göstergesi olarak görülmelidir. Toplumun zaman-mekansal örgütlenmesinde meydana gelen radikal kırılma bir toplum tipinden diğer toplum tipine doğrudan bir geçiş olarak değil, aksine farklı gündelik hayat pratiklerine dayalı zaman-mekan karşılaşmalarının bir arada yürütülmesinin ve iç içe geçmişliğinin göstergesi olarak görülmelidir. Küresel salgın koşulları da göstermektedir ki zaman-mekan sabit kategoriler olmayıp insan eylemlerinin bir ürünü olarak değişen toplumsal koşullara göre yeni anlamlar ve yeni biçimler almaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Küresel salgın etkileri bakımından gündelik hayatın örgütlenmesi ve kamusal karşılaşmaların sınırlanmasına neden olan bir süreci bera-

berinde getirmiştir. Salgın gibi olağanüstü koşullar insan yaşamının olağan akışını bozması nedeniyle toplumsalın zaman-mekan ölçeğinde inşa ettiği bir dizi rutin pratiğin değişmesine neden olmuştur. Salgın koşulları tam da insanların gündelik hayatın akışı içindeki sosyal eylemlerini biçimlendiren ve toplumsal yaşamın nasıl yürütüleceğini üstü kapalı olarak bildikleri koşulların yıkılmasıdır. Bu aynı zamanda yeni gündelik hayat ve karşılaşmaların örgütlenmesini olanaklı kılan bir durumun ortaya çıkması bağlamında yeni toplumsallaşma biçimlerini beraberinde getirmiştir. Salgınla birlikte ev, okul, işyeri, eğlence gibi farklı istasyonlarda inşa edilen gündelik hayat ve toplumsal karşılaşmalar farklı zaman-mekan ölçeğinde yeniden üretilmiştir. Bireylerin farklı mekanlarda ve zamanlarda inşa ettikleri gündelik hayat pratikleri yeni koşullar altında evin merkeziliği üzerinden şekillenmiş; eski alışkanlıklar yerini yeni alışkanlıklara ve rutinlere bırakmıştır. Bu açıdan salgın koşullarıyla birlikte inşa edilen gündelik hayat pratikleri, karşılaşma mekanları (enformasyon teknoloji, iletişim ağları gibi) salgın ortadan kalksa bile kalıcı bir şeye dönüşebilir. Salgınla birlikte karşımıza çıkan diğer bir unsur toplumsal karşılaşmaların belirli kısıtlar altında gerçekleşmiş olmasıdır. Kamusal karşılaşmaların kaygılı karşılaşmalar şeklinde ortaya çıkması, kamusal alandan bazı grupların dışlanması (belirli yaş grubuna getirilen yasaklar), belirli caddelerin araç trafiğine kapatılması, toplu mekanların çalışma saatlerinin yeniden düzenlenmesi, insan akışını olanaklı kılan taşıyıcı araçların kullanımının sınırlandırılması ya da yasaklanması gibi kısıtlar insan ilişkilerini düzenleyen toplumsal rutinlerin yıkılmasını beraberinde getirmiştir. Küresel salgın ile birlikte düşünülmesi gereken diğer bir olgu da sağlıklı ve hasta olan arasında yapılan ayrımın dost ve düşman arasındaki kategorik ayrımların karşılığı olarak düşünölmeye başlanmasıdır. Modern toplumun kentsel nitelikleri de düşünöldüğünde her sınıftan insanın gelip geçtiği kent yaşamında insanların yaşadığı konut alanları, parklar, kaldırımlar gibi ortak yaşamın mekanları tam da kim olduğu belli olmayan düşmanlar tarafından istila edilmiştir. Bahsi geçen düşman iki kategoride düşünölmelidir. Düşman salgın hastalığa yakalanıp yakalanmadığı ya da virüsün taşıyıcısı olup olmadığı dışarıdan bakıldığında belli bile olmayan bireyler olabildiği gibi, aynı zamanda salgına neden olan ve bulaşmış olduğu insan bedeni aracılığıyla olduğu gibi nesnelere yoluyla da potansiyel tehlike olma halini sürdüren virüsün ta kendisidir. Düşmanın kategorik tanımının zor olması bir taraftan kentsel mekanın insansızlaştırma yoluyla steril hale getirildiği; diğer taraftan da sağlıklı ve hasta arasında yapılan ayrımların zorluğu nedeniyle kamusal alanda karşılaşılan herkesin hastalığın potansiyel taşıyıcısı olduğu varsayımı ile bir bütün olarak kişilerin damgalanmasını beraberinde getiren bir sürece dönüşmüş, kamusal karşılaşmalar bir tür düşmanla karşılaşma halini almıştır. Salgınla birlikte insan

teması kadar nesnelere olan temastan kaçınılması da her an hastalığa neden olacak düşmanla mücadele halini almıştır. Savaş meydanlarındaki görüntü gündelik hayatı şekillendirmiş, maske, dezenfektan, eldiven veya kolonya birer savaş aleti olarak düşünülmüştür. Bu sebeple salgının başlangıcında maske takan kişiler uzak durulması gereken sosyal fenomenler olarak görülürken, ilerleyen süreçte düşmanla mücadelenin bir simgesi olarak tam da maske takmayan bireyler uzaklaşılması gerekenler olarak kodlanmıştır. Bu yönüyle salgın sadece tıp bilimini ilgilendiren bir olgu olmaktan çıkarak sosyolojik koşullara etkisi bakımından insan ilişkilerini düzenleyen yapılaşmış toplumsal koşulların yeni bir biçiminin ortaya çıkmasına kapı aralamıştır. İnsan ilişkileri biçiminde yaşanan en gözle görülür dönüşümlerin ise ilk defa tanışılan biri ile ya da tekrar eden karşılaşma durumlarında karşımızdaki ile nezaket kuralı gereği yapılan el sıkışma ritüelinde ve daha samimi bir karşılaşma hali olan sarılma eyleminde yaşanan dönüşümler olduğunu söylemek mümkündür. Elbette toplumsal değişimleri bir anda olup biten bir olgu olarak değil bireysel, toplumsal ve kurumsal yapıların uzun erimli dönüşümleri bağlamında düşünmek gerekir. Küresel salgın bu açıdan toplumsalı biçimlendiren pratiklerin değişimine kapı aralamış olmakla birlikte salgın nedeniyle ortaya çıkan koşulların bireysel ve toplumsal yaşam bağlamında düşünüldüğünde ne kadar kalıcı bir etkiye sahip olacağı ise tartışmalıdır. Ancak hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

- Butler, Judith (2005). *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. (Başak Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Camus, Albert (2020). *Yabancı*. (Ayça Sezen, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Fuchs, Christian (2020). Everyday Life and Everyday Communication in Coronavirus Capitalism. *tripleC*. 18(1), 375-399.
- Furedi, Frank (2020). Social Distancing, Safe Spaces and the Demand for Quarantine. *Society*, 57, 392-397.
- Giddens, Anthony & Pierson, Christopher (2001). *Modernliğı Anlamlandırılmak*. Çev., Serhat Uyrkulak ve Murat Sağlam. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, Anthony (1999). *Toplumun Kuruluşu*. (Hüseyin Özel Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, Anthony (2000a). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?*. (Osman Akınhay, Çev.). İstanbul: Alfa.
- Giddens, Anthony (2000b). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*. (Ümit Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, Anthony (2003). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. (Ümit Tatlıcan, Bekir Balkız, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, Anthony (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (Ersin Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony (2012). *Sosyoloji*. (Hüseyin Özel, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınevi.
- Goffman, Erving (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, Erving (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Barış Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, Erving (2019). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. Fatih Karakaya, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, Erving (2020). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. (Adem Bölükbaşı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hägerstrand, Torsten (1970). What about people in regional science?. *Papers of the Regional Science Association*. 24, 7-21.
- Harvey, David (2010). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*. (Sungur Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Harvey, David (2013). *Asi Şehirler*. (Ayşe Deniz Temiz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakaş, Mehmet (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 40, 541-573.
- Simmel, Georg (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Tuncay Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sontag, Susan (2005). *Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforları*. (Osman Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şahin, Özlem & Balta, Ecehan (2001). Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce. *Praksis*. 4, 185-217.